

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

УДК 330.341.42

Г.В. Кравчук, д-р екон. наук**О.П. Приходько**, магістр**С.С. Алексєєнко**, магістр

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ
РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ****А.В. Кравчук**, д-р екон. наук**О.П. Приходько**, магістр**С.С. Алексеєнко**, магістр

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ
ПРЕДПРИЯТИЙ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ****Hanna Kravchuk**, Doctor of Economics**Oksana Prykhodko**, master**Snizhana Aleksieienko**, master

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

**THE MANAGEMENT OF FINANCIAL-ECONOMIC SECURITY
OF THE ENTERPRISES OF THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY**

Сформовано наукові підходи до управління фінансово-економічною безпекою підприємств реального сектору економіки через визначення сукупності базових індикаторів, що дозволяють оцінювати ймовірність порушення цієї безпеки.

Ключові слова: підприємство, реальний сектор, безпека, фінансово-економічна безпека, ризик, індикатори безпеки.

Сформированны научные подходы к управлению финансово-экономической безопасностью предприятий реального сектора экономики путем определения совокупности индикаторов, которые позволяют оценивать вероятность нарушения этой безопасности.

Ключевые слова: предприятие, реальный сектор, безопасность, финансово-экономическая безопасность, риск, индикаторы безопасности.

Article is devoted to the formation of scientific approaches to the management of financial and economic security of the real sector of the economy. On the basis of a number of indicators developed a risk assessment model breach of financial and economic security.

Key words: enterprise, real sector, security, financial-economic security, risk, security indicators.

Вступ. Враховуючи сучасний стан економіки, постає питання щодо необхідності акцентування уваги на підтриманні підприємств реального сектору економіки. Збільшення кількості збиткових підприємств та стрімка тенденція до скорочення обсягів виробництва є наслідками фінансово-економічної кризи у країні. Необхідність розроблення системи заходів для уповільнення впливу негативних наслідків на результати функціонування підприємств саме реального сектору економіки, який безпосередньо пов'язаний з матеріальним виробництвом, отриманням прибутку та поповненням бюджету, є необхідною умовою зьогодення. У цьому аспекті важливим стає формування системи фінансово-економічної безпеки, що надасть можливість підприємствам реального сектору економіки протистояти ендегенним небезпекам і загрозам та мати інструментарій для здійснення екзогенного контролю за результатами діяльності. Наявність системи діагностування рівня фінансово-економічної безпеки діяльності підприємств реального сектору економіки надасть можливість проводити моніторинг та своєчасно реагувати на ймовірність погіршення безпеки.

Проблеми фінансово-економічної безпеки підприємств досліджували багато вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, зокрема Н. Юрків, К. Горячева, Т. Кузенко, Р. Папехіна, А. Єпіфанов, О. Кириченко, С. Лаптев, П. Пригунов, О. Захаров, Р. Папехіна, Н. Реверчук, О. Іващенко, П. Четверіков та багато інших. У дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців аналізувалися теоретико-методологічні за-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

сади фінансово-економічної безпеки реального сектору економіки, а також здійснювався пошук шляхів її зміцнення.

Метою статті є формалізувати поняття фінансово-економічної безпеки підприємств реального сектору економіки та розробити методика оцінювання рівня цієї безпеки на основі сукупності індикаторів його функціонування.

Виклад основного матеріалу досліджень. Нормативно-правова база України не передбачає тлумачення поняття «реальний сектор економіки», а отже, воно не є чітко інституціоналізованим. У свою чергу, постає проблема у складності тлумачення фінансово-економічної безпеки підприємств реального сектору економіки і методики її визначення. Доцільним стає наведення сегментів реального сектору економіки (рис. 1).

Рис. 1. Складові реального сектору економіки

Навівши складові реального сектору економіки, слід відзначити, що формування моделі оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки буде спрямована на підприємства цього сектору, враховуючи семантичність їх функціонування. Досліджуючи питання фінансово-економічної безпеки підприємств реального сектору економіки, можна констатувати відсутність єдиного підходу до розуміння суті самого поняття та його оцінювання. Частина науковців розмежовують поняття «економічна безпека» і «фінансова безпека», проте існують і думки стосовно цілісності цього поняття як «фінансово-економічна безпека», але при цьому усі роблять акцент на таких параметрах, як фінансовий стан, фінансові стратегія, захист від фінансових втрат.

З-поміж всього спектра проаналізованих наукових праць, на нашу думку, всеохопним є трактування фінансово-економічної безпеки підприємства як «стану захищеності його ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому» [1].

На практиці існує декілька методик та підходів визначення рівня фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання. Найбільш поширеними вважаються: індикативний, економіко-математичний, ресурсно-функціональний та прибутково-інвестиційний.

Індикативний підхід передбачає здійснення узагальнюючого оцінювання економічної безпеки підприємства, що ґрунтується на визначенні індикаторів (порогових, граничних показників), що відповідають певному рівню фінансової безпеки та дають оцінку платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. До цього підходу у своїй діяльності вдавалися більшість учених, серед яких О. Ареф'єва, М. Бенедиктов, І. Бланк, І. Булеєв, Н. Брюховецька та ін.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Згідно з таким підходом методикою Міністерства економічного розвитку і торгівлі України передбачено 5 етапів конструювання інтегральної оцінки економічної безпеки: формування множини індикаторів; визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень індикаторів; нормалізація індикаторів; визначення вагових коефіцієнтів; розрахунок інтегрального індексу [2].

У загальному вигляді алгоритм оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства наведено на рис. 2.

Рис. 2. Послідовність оцінювання фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання

Для оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки підприємств реального сектору економіки необхідно визначити сукупність індикаторів, які дозволять якомога повно відобразити стан підприємства. У фінансовому аналізі під час оцінювання фінансового стану підприємства використовуються такі групи показників: показники ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності. Для розроблення методики оцінювання та визначення індикаторів оцінки рівня фінансово-економічної безпеки необхідно обрати коефіцієнти, які мають чітко визначені критеріальні ознаки. До таких коефіцієнтів можна віднести:

1. Коефіцієнти, що визначають фінансову стійкість:

- коефіцієнт автономії (нормативне значення – $K_{фа} > 0,5$);
- коефіцієнт фінансового ризику (нормативне значення – $K_{фр} < 0,5$; критичне значення $K_{фр} = 1$);
- коефіцієнт фінансової залежності (нормативне значення – $0,5 < K_{фз} < 0,9$);
- коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів (нормативне значення – $K_{ОА/НА} = 0,6$).

2. Коефіцієнти, що визначають платоспроможність:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності (нормативне значення – $0,2 < K_{ал} = 0,5$);
- коефіцієнт швидкої ліквідності (нормативне значення – $0,6 < K_{шл} = 0,8$);
- коефіцієнт поточної ліквідності (нормативне значення – $K_{пл} > 2,0$).

3. Коефіцієнт рентабельності (нормативне значення – $K_r = 0,05$) [3].

Решта коефіцієнтів результативності діяльності підприємства у процесі здійснення оцінювання отриманих результатів мають лише вектор спрямованості, тобто обумовлену тенденцію до збільшення або зменшення, тому їх використання у розрахунках буде не зовсім коректним. Пропонована методика передбачає використання восьми індикаторів з оптимізацією до меж нормативних значень.

Далі розрахуємо значення обраних індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки підприємств реального сектору економіки за 2012–2013 рр. (табл. 1) та побудуємо пелюсткові діаграми для кожного періоду та нормативного значення.

Таблиця 1

Значення індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємств реального сектору економіки за 2012–2013 рр.

Індикатор	Роки	Сфера				Нормативні значення (min, сер., max)		
		Сільське госп-во	Промисловість	Будівництво	Транспорт			
Коефіцієнт автономії	2012	0,525	0,396	0,123	0,487	0,45	0,5	0,6
	2013	0,501	0,385	0,110	0,479			
Коефіцієнт фінансового ризику	2012	1,105	0,655	0,140	0,950	1,0	0,9	0,8
	2013	1,004	0,627	0,124	0,920			
Коефіцієнт фінансової залежності	2012	0,475	0,604	0,875	0,513	0,45	0,5	0,6
	2013	0,499	0,615	0,889	0,521			
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	2012	1,730	0,805	1,758	0,498	0,5	0,6	0,65
	2013	1,645	0,812	1,755	0,509			
Коефіцієнт поточної ліквідності	2012	1,824	1,092	1,100	1,025	1,5	2	2,5
	2013	1,723	1,070	1,068	0,996			
Коефіцієнт швидкої ліквідності	2012	1,201	0,806	0,828	0,839	0,5	0,6	0,8
	2013	1,133	0,785	0,798	0,813			
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2012	0,111	0,082	0,165	0,239	0,15	0,2	0,25
	2013	0,099	0,083	0,154	0,189			
Коефіцієнт рентабельності	2012	0,044	0,049	0,002	0,005	0,03	0,05	0,07
	2013	-0,074	0,033	-0,036	0,024			

Значення коефіцієнта автономії досягає нормативного значення лише у галузі сільського господарства, проте частка власного капіталу в загальній сумі капіталу, авансованого в діяльність промислових підприємств, галузі будівництва та транспорту, досягає критичного значення. Це говорить, що підприємства не достатньо фінансово стійкі, стабільні, їх діяльність значною мірою залежить від зовнішніх кредиторів.

Значення коефіцієнта фінансового ризику в обох аналізованих роках перевищує критичне значення лише у галузі сільського господарства, значення цього показника в інших сферах реального сектору економіки нижче нормативного. Це свідчить про те, що, наприклад, у 2013 році на 1 грн вкладених в активи промислових підприємств власних коштів припадає відповідно 0,63 позикових коштів.

Значення коефіцієнта фінансової залежності в обох звітних роках більше нормативного (промисловість, транспорт, будівництво). Це говорить про значну залежність підприємства від коштів зовнішніх інвесторів та кредиторів. Власники не спроможні повною мірою самостійно фінансувати діяльність, тому користуються залученням та запозиченням коштів. Підтримка фінансової незалежності спостерігається лише у галузі сільського господарства.

Про коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів можна стверджувати неоднозначно, адже його значення залежить від галузевої специфіки, з одного боку, та структури джерел фінансування діяльності, з іншого боку. Проте у сфері транспорту результати свідчать про нестачу оборотних активів, яка може призводити до періодичних збоїв у роботі підприємства, зниження ліквідності та зниження його фінансової стабільності. В інших же сферах матеріального виробництва реального сектору економіки спостерігається надмірний обсяг оборотних активів, що зумовлює наявність тимчасово вільних, недіючих активів, надлишкові витрати фінансування, що може відбитися на їх прибутку. Така тенденція прослідковується як у 2012, так і 2013 роках.

Коефіцієнт поточної ліквідності в обох аналізованих періодах відповідно до загальноприйнятних стандартів повинен знаходитися в межах від 1,5 до 2, проте його значення

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ня протягом 2012–2013 років було значне менше, це свідчить про недостатність оборотних активів для задоволення поточних зобов'язань підприємств, лише у галузі сільськогосподарства можна свідчити про ліквідність підприємств.

Що стосується коефіцієнта швидкої ліквідності, то він протягом двох років у всіх сегментах реального сектору економіки перевищував нормативне значення, що є свідченням високих платіжних можливостей суб'єктів господарювання щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

Для сегмента транспорту та зв'язку коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2012 році був у межах нормативу, проте у 2013 дещо зменшився. Коефіцієнт абсолютної ліквідності у сфері сільськогосподарства, мисливства та лісового господарства, промисловості та будівництва є менше нормативу, а це свідчить про те, що у підприємств недостатньо високоліквідних оборотних активів, щоб погасити свої поточні зобов'язання. Але для підприємств виробничої сфери, навіть якщо вони є платоспроможними за коефіцієнтом загальної чи швидкої ліквідності, величина коефіцієнта абсолютної ліквідності може бути близькою до нуля. Таким чином, можна сказати, що значення нижче нормативу також є прийнятним.

Коефіцієнт рентабельності усіх сфер реального сектору економіки занадто низький і не досягає нормативного значення, це свідчить про низьку ефективність роботи названих галузей. Наведемо зображення пелюсткової діаграми для нормативних значень індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємств.

Усі розглянуті значення для діагностики рівня фінансово-економічної безпеки підприємств систематизовані за рекомендованими нормативними критеріями. При визначенні меж нормативних критеріїв було враховано відсутність єдиного підходу до значення коефіцієнтів. Було проведено градування коефіцієнтів згідно з тлумаченнями провідних вітчизняних та зарубіжних учених та визначено три критеріальні значення: мінімальне, середнє та максимальне. Таке градування підприємств за ризиком втрати безпеки їх діяльності необхідно визначити межі площі багатокутників під час ранжування отриманих результатів за критеріями фінансово-економічної безпеки. Наведемо графічне зображення середнього значення індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємств (рис. 3).

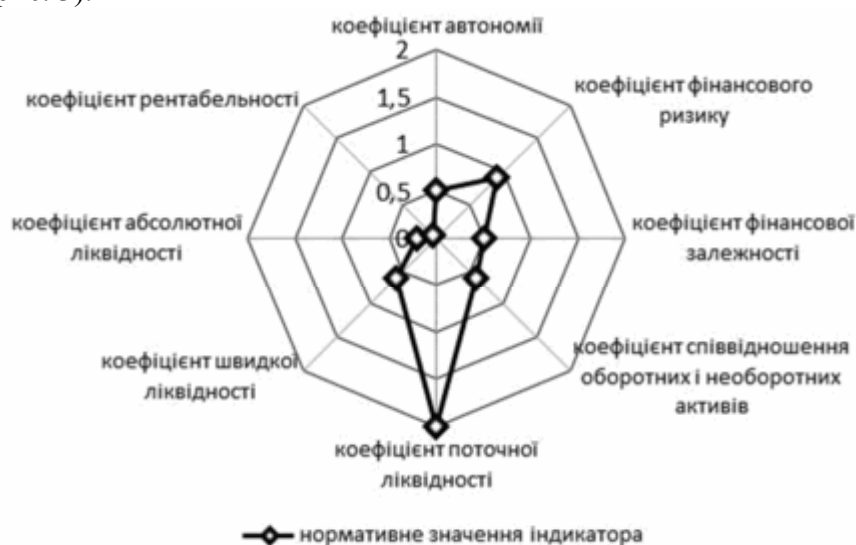

Рис. 3. Графічне зображення середнього значення індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємств

Для візуалізації зміни графічного зображено за фактично розрахованими даними підприємств реального сектору економіки за 2012–2013 рр. наведемо рис. 4 та рис. 5.

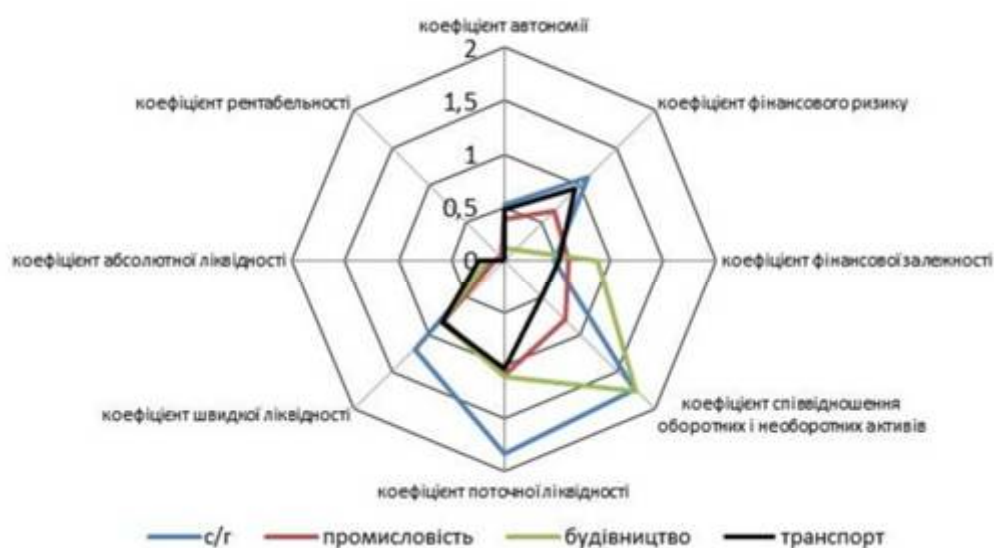

Рис. 4. Графічне зображення індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємств за 2012 р.

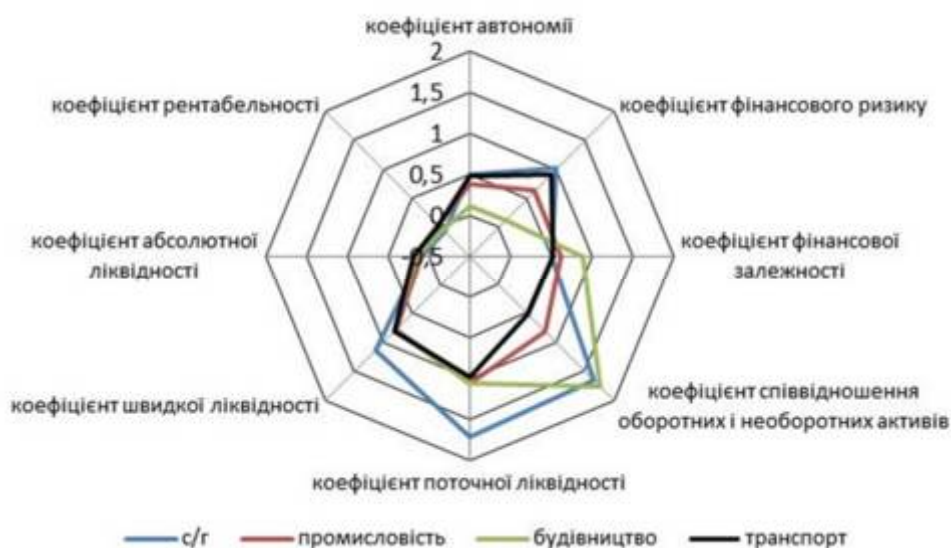

Рис. 5. Графічне зображення індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємств за 2013 р.

Отже, нами визначено, що за основу порівняння рівня фінансово-економічної безпеки підприємств взято нормативне значення кожного з восьми показників, що задовольняє позитивній оцінці фінансового стану підприємства. Визначаючи індикативно-геометричним методом площу базового багатокутника, тримаємо найбільш сприятливе значення рівня фінансово-економічної безпеки для підприємства. Площі багатокутників, зображених на рис. 3–5, побудовані за розрахованими коефіцієнтами фінансового стану підприємств реального сектору економіки. Загальна площа восьмикутника (багатокутника) рівня фінансово-економічної безпеки дорівнює сумі площ трикутників, що його утворюють.

Площу нормативного та фактичних багатокутників за результатами діяльності підприємств реального сектору економіки за 2012–2013 рр. (F) знаходимо за формулою:

$$F = \frac{\sin \alpha}{2} \sum_{i=1}^n a_i \cdot b_i, \quad (1)$$

де a, b – суміжні сторони трикутника;

i – поточний індекс масиву показників;

α – центральний кут, який визначається таким чином:

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

$$\alpha = \frac{2 \cdot \pi}{n}, \text{ де } n - \text{вимірність простору.}$$

Розрахувавши значення багатокутника за коефіцієнтами фінансового стану за нормативними значеннями, отримаємо площу багатокутника за індикативними показниками, розраховану для мінімальних, середніх та максимальних значень.

$$F_{\min} = \sin 39,27^\circ (0,45 \cdot 1,0 + 1,0 \cdot 0,45 + 0,45 \cdot 0,5 + 0,5 \cdot 1,5 + 1,5 \cdot 0,5 + 0,5 \cdot 0,15 + 0,15 + 0,03) \approx 1,70.$$

$$F_{\text{middle}} = \sin 39,27^\circ (0,5 \cdot 0,9 + 0,9 \cdot 0,5 + 0,5 \cdot 0,6 + 0,6 \cdot 2 + 2 \cdot 0,6 + 0,6 \cdot 0,2 + 0,2 \cdot 0,05) \approx 2,40.$$

$$F_{\max} = \sin 39,27^\circ (0,6 \cdot 0,8 + 0,8 \cdot 0,6 + 0,6 \cdot 0,65 + 0,65 \cdot 2,5 + 2,5 \cdot 0,8 + 0,8 \cdot 0,25 + 0,25 \cdot 0,07) \approx 3,00.$$

Висновки. Виходячи з наведених розрахунків, можна стверджувати, що значення площі багатокутника для визначення рівня фінансово-економічної безпеки, що знаходяться у межах $[1,7; 3,00]$, свідчать про відсутність загрози для діяльності підприємства, а значення у межах $[\infty; 1,7)$ або $(3,00; \infty]$ характеризують ризик втрати фінансово-економічної безпеки. Чим ближче розраховане значення знаходиться до 2,40, тим вище рівень його фінансово-економічної безпеки, а у разі виходу значення за межі 1,7 або 3,0 підприємство втрачає безпеку. Запропонований підхід дозволяє проранжувати результати діяльності підприємств реального сектору економіки за площею багатокутника та розподілити їх за інтервалами безпеки або її порушення. За наведеною методикою визначимо площі багатокутників підприємств реального сектору економіки за період 2012–2013 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Ранжування за рівнем фінансово-економічної безпеки підприємств реального сектору економіки за 2012–2013 рр.

Роки	Сфера			
	Сільське госп-во	Промисловість	Будівництво	Транспорт
2012	4,691	1,880	2,949	1,758
2013	4,251	1,838	2,866	1,684
Характеристика	$(3,00; \infty]$	$[1,7; 3,00]$	$[1,7; 3,00]$	$[1,7; 3,00]$ – за 2012 р. $[\infty; 1,7)$ – за 2013 р.

Наведемо графічне зображення ризику втрати фінансово-економічної безпеки підприємства реального сектору економіки за 2012–2013 рр. (рис. 6).

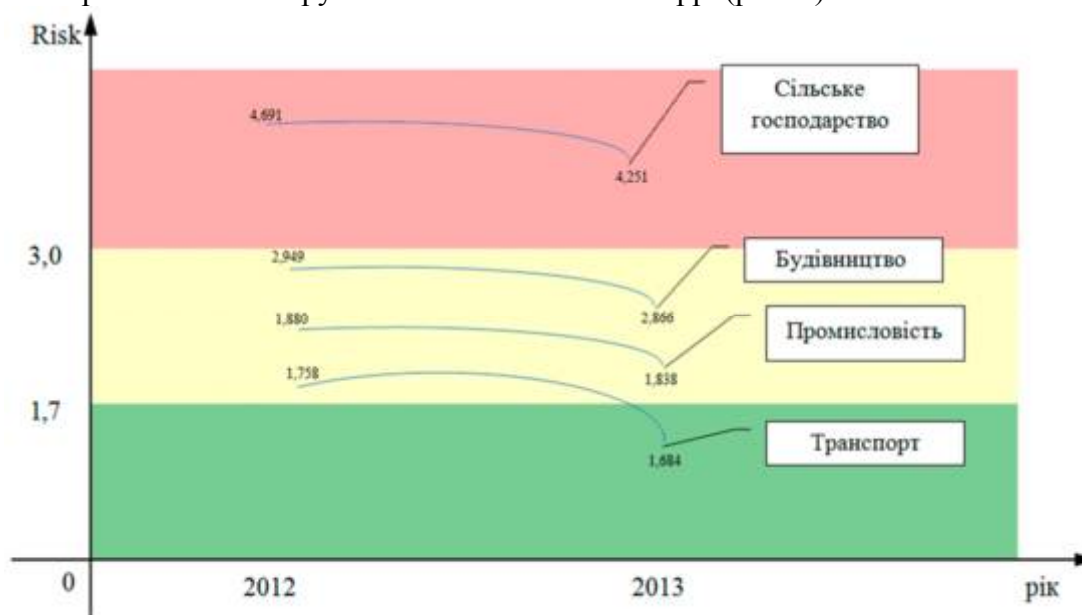

Рис. 6. Динаміка зміни рівня ризику втрати фінансово-економічної безпеки підприємствами реального сектору економіки за 2012–2013 рр.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

За результатами проведених розрахунків видно, що підприємства сільського господарства належать до зони ризику втрати фінансово-економічної безпеки, підприємства промисловості за результати діяльності у 2012–2013 рр. належать до категорії безпечних підприємств, підприємства будівельної галузі мають тенденцію до наближення до меж ризику втрати безпеки, а значення підприємств транспортної галузі за результатами діяльності у 2013 р. змістилися у зону ризику втрати фінансово-економічної безпеки. Наведена методика дозволить проводити розрахунок рівня ризику втрати фінансово-економічної безпеки будь-якого підприємства, яке належить до реального сектору економіки, та завчасно застосовувати фінансовий інструментарій для уникнення цього ризику.

Список використаних джерел

1. *Столбов В. Ф.* Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств / В. Ф. Столбов, Г. М. Шаповал // *Комунальне господарство міст.* – 2013. – № 111. – С. 103–108.
2. *Методика розрахунку рівня економічної безпеки України* [Електронний ресурс] : затверджена наказом Міністерства економіки України від 29.10.2013 р. №1277. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>.
3. *Чернега О. М.* Критерії та показники фінансово- економічної безпеки підприємства / О. М. Чернега // *Науково-методичні аспекти забезпечення економічної безпеки* : монографія / за заг. ред. І. О. Кузнецової. – Одеса : Атлант, 2013. – С. 56–61.